

Lapin tilanne- ja kehityskuva

ALKE-keskustelut 2022

Sisällys

1. Lappi-sopimuksen 2022-2025 painopisteet ja älykkään erikoistumisen valinnat	3
2. Arvio Lapin kehityksestä	3
2.1 Väestödynamiiikka	3
2.2 Ilmastomuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen.....	4
2.3 Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet	5
2.4 Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vahdittaminen.....	6
2.5 Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana.....	7
2.6 Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy.....	8

1. Lappi-sopimuksen 2022-2025 painopisteet ja älykkään erikoistumisen valinnat

Lapissa maakuntasuunnitelma ja ohjelma on yhdistetty yhdeksi asiakirjaksi, Lappi-sopimukseksi. Lappi-sopimuksen 2022-2025 visiona vuoteen 2025 on: Älykäs ja kansainvälinen Lappi on arktinen edelläkävijä. Rakennamme maailman puhtaimmassa maakunnassa kestävästä kilpailukykyä, hyvinvointia ja menestystä. #RakkaustaLappiin

Lappi-sopimuksessa aluekehittämistä ohjaavat seitsemän Lapin vahvuuksiin perustuvaa strategista painopistettä:

Arktinen talous ja teollisuus kasvavat kestävästi uudistumalla: Tavoitteena on kehittää Lapin yritysten kansainvälistä kilpailukykyä. Toimenpiteinä on määritelty mm. yritysten toimintaedellytysten, uudistumisen, kansainvälistymisen ja kasvun tukeminen, sekä erityisesti kestävästä kehitystä ja digitaalisuutta edistävät toimenpiteet.

Väestökehityksen ja työvoiman riittävyyden haasteet hallintaan: Lapin väestömäärä halutaan kääntää muuttovoittoiseksi, parantaa huoltosuhdetta ja houkutella uusia asukkaita, osaavaa työvoimaa, yrityksiä ja investointeja. Toimenpiteitä ovat mm. Norjan mallin mukaiset aluekehitystoimenpiteet työvoiman riittävyyden turvaamiseksi, työn murroksen hyödyntäminen, sekä Lapin veto- ja pitovoiman kehittäminen.

Osaamisen kehittäminen vastaamaan toimintaympäristön nopeita muutoksia: TKI-toimintaa kehittämällä halutaan vastata entistä paremmin ajan haasteisiin ja tukea Lappi-sopimuksen keskeisiä tavoitteita, kuten vihreää siirtymää ja digitaalisuutta. Toimenpiteinä ovat mm. elinkeinolähtöisen TKI-toiminnan tehostaminen sekä yhteistyön lisääminen arktisen osaamiskeskittymän kehittämisen kautta.

Elinympäristön laatu, hyvinvointi ja peruspalvelujen turvaaminen hyvän elämän osatekijöinä: Lapin asukkaille mahdollistetaan hyvä, turvallinen ja sujuva arki turvaamalla peruspalvelujen saatavuus sekä parantamalla hyvinvointia. Tavoitteeseen pyritään digitaalisten palvelujen kautta, huolehtimalla elinympäristön hyvästä laadusta ja toteuttamalla Arjen turva- toimintamallia.

Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen: Lapin tavoitteena on olla hiilineutraali maakunta vuoteen 2035 mennessä ja pysäyttää luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen alueellaan. Toimenpiteitä ovat mm. Lapin Green Deal tiekartan toteuttaminen.

Hyvä saavutettavuus kilpailukyvyyn ja kasvun mahdollistajana: Lapin tulee olla saavutettavissa kaikilla liikennemuodoilla ja maakunnassa on oltava kattavat tietoliikenneyhteydet. Tähän pyritään toteuttamalla Lapin liikennejärjestelmäsuunnitelmaa 2040.

Saamelaiskulttuurin elinvoimaisuus: Tavoitella on, että Saamelaisten oikeus oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen toteutuu ja Saamelaisten kulttuuri-identiteetti, kieli ja kulttuuriperintö säilyvät elinvoimaisina. Tähän pyritään mm. turvaamalla saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytykset sekä saamenkielisten peruspalvelujen saatavuus.

Lapin älykäs erikoistuminen perustuu arktisten luonnonvarojen ja luonnonolosuhteiden sekä kiertotalouden kestävään hyödyntämiseen. Lapissa toteutetaan älykkään erikoistumisen strategiaa (Lappi Arktinen ja kansainvälinen menestyjä - kansainvälistymisen ja älykkään erikoistumisen prioriteetit vuosille 2018–2022), joka päivitetään vuoden 2022 aikana. Strategian prioriteetteina ovat kansainvälisen kasvupotentiaalin omaavan arktisen liiketoiminnan kestävä kasvu ja sitä tukevan osaamisen, uudistumisen ja innovaatioiden edistäminen. Näiden asioiden saavuttamiseksi tarvitaan maakunnallisen ekosysteemin tuki, jonka keskiössä toimivat kansainvälisesti verkottuneet modernit klusterit.

2. Arvio Lapin kehityksestä

2.1 Väestödynamiikka

Lapin väestökehitys on ollut laskusuunnassa vuodesta 1994 alkaen, mutta viime vuosien väestökehityksen kuva on ollut aiempia vuosia positiivisempi; erityisesti Rovaniemen, Tunturi-Lapin sekä muutamissa Pohjois- ja Itä-Lapin kunnissa. Luonnollinen väestönkasvu on ollut Lapissa miinuksella jo pitkään Rovaniemeä lukuun ottamatta.

Nettomaahanmuutto on ollut positiivinen kaikissa Lapin seutukunnissa. Myös kokonaisnettomuutto on kääntynyt plussalle kuntien välisen nettomuuton pienemisen myötä. Viime vuonna kokonaisnettomuutto oli +190 ja tämän vuoden tammi-syyskuussa jo +280. Sekä kokonais- että kuntien välisessä muutossa seutukunnista ainoana Kemi-Tornio on edelleen miinuksella.

Lapissa väestö- ja muuttoliikekehityksen erot eivät näy kaupunki-maaseutuajaottelun mukaisesti. Kaupungeista ainoastaan Rovaniemen kehitys on ollut positiivinen. Kemi-Tornio seutukunnassa ainoastaan Simo sekä Itä-Lapissa Savukoski, Pelkosenniemi ja Salla ovat kehittyneet viime vuosina positiivisesti.

Tilastokeskuksen väestöennusteessa luonnollinen väestökehitys heikkenee Lapissa edelleen, mutta kokonaisnettomuutto kääntyisi plussalle vuonna 2024 voimistuen siitä eteenpäin. Kokonaisnettomuutossa käänne on kuitenkin tapahtunut ennustetta aiemmin. Muuttoliikkeen trendin jatkuessa tulevana vuosia samansuuntaisena ja työperäisen maahanmuuton voimistaessa nettomaahanmuuttoa väestökehityksen arvioidaan olevan tilastokeskuksen ennustetta positiivisempi.

Väestön ikääntymiskehitys jatkuu osin eliniän nousun vaikutuksesta ja yli 64-vuotiaiden osuus nousee. Lapin sisäiset alueelliset erot väestön ikärakenteessa ja siten myös huoltosuhteessa ovat huomattavia. Huoltosuhte on Lapissa korkeampi kuin koko maassa ja ennusteiden mukaan tulee kasvamaan.

Väestön väheneminen ja ikääntyminen ovat Lapille suuria haasteita erityisesti heikentyvän huoltosuhteen, peruspalvelujen turvaamisen ja työvoiman riittävyyden näkökulmista. Laskeva väestökehitys on saatava pysähtymään ja kääntymään kasvuun. Erityisesti nuorta ja työikäistä väestöä on houkuteltava asumaan ja perustamaan perheensä Lapissa. Lapin kunnat, kehittäjäorganisaatiot, yritykset ja oppilaitokset sekä kolmas sektori tekevät yhdessä töitä alueen veto- ja pitovoimaisuuden kehittämiseksi. Toimenpiteitä tarvitaan lapsiperheiden, työvoiman, opiskelijoiden ja maahanmuuttajien houkuttelemiseksi ja kiinnittämiseksi alueelle pysyvästi. Vieraskielisiä Lapin väestöstä on 2,9 %, mutta työperäisen maahanmuuton myötä vieraskielisten osuus väestöstä kasvaa.

Lapissa monipaikkaisuus näyttöytyy enemmän ympärivuotisesti kuin eteläisemmässä Suomessa. Lisäksi alueen palvelutarjontaan ja -kysyntään heijastuvat matkailijoiden ja matkailutyövoiman palvelutarpeet. Väestötilastointi ei tuo esiin väkiluvun vaihtelua vuoden aikana, jota voimistivat koronapandemia ja lisääntynyt etätö. Etätöläisiä pyritään kiinnittämään pysyviksi asukkaiksi. Tuoreen selvityksen mukaan tärkeimpiä syitä Lappiin muutolle ovat ainutlaatuinen luonto, parempi tasapaino työn ja vapaa-ajan välillä, asumisen kohtuuhintaisuus sekä turvallisuus. Lapin työpaikkatarjontaa on tärkeää tuoda esille potentiaalisille työnhakijoille aktiivisesti ja monin tavoin.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

2.2 Ilmastomuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Lapin päästökehityksen trendi on ollut jo pitkän aikaa hienoisesti laskussa. Päästökehityksen arvioidaan pysyvän ennallaan tai hieman huononevan vuoden sisällä, mutta paranevan hieman pidemmällä aikavälillä. Hinku-laskennan mukaan päästöt/asukas olivat 9,2 co2ekv.t vuonna 2019. Päästöistä 22 % tuli liikenteestä, 19 % maataloudesta, 14 % kaukolämmöstä ja 13 % työkoneista. Vuoden 2020 ennakkotiedon mukaan Hinku-laskennan mukaiset päästöt olisivat 8,7 tco2/asukas.

Uusiutuvien energianlähteiden osuus Lapissa on vahva ja esimerkiksi tuulivoiman tuotanto on kasvussa. Vuonna 2020 Lapissa tuotetusta sähköstä 68 % oli vesivoimaa (kolmannes Suomen vesivoimasta) ja tuulivoiman osuus oli 17 %. Lapin sähkönkulutus on kasvanut pidemmällä aikavälillä muuta maata enemmän, mutta koronavuonna 2019 kulutus väheni. Lapissa on 7 KETS-kuntaorganisaatiota ja 4 HINKU-kuntaa. Lisäksi on käynnissä hankkeita, joilla edistetään kuntien päästövähennystoimia ja ilmastotoimia käynnistetään lisää jo vuoden sisällä. Lapissa ei ole laadittu erillistä varautumis- ja sopeutumissuunnitelmaa ilmastomuutokseen, mutta toimet näkyvät mm. maakuntakaavoituksessa ja tulvasuojelussa.

Lapissa on vahvaa osaamista teollisen kiertotalouden kehittämisessä. Kemi-Tornion alueella on kansallisessa ja kansainvälisessäkin mittakaavassa merkittävä kiertotalouskeskus, Lapin kiertotalousyritysten liikevaihto on kasvussa ja Lapin AMK:ssa kiertotalous on vahvasti opetuksessa ja T&K -toiminnassa sisällä. Teollisessa kiertotaloudessa hyödynnetään erityisesti kaivosten sivukiveä. Suomen kaivannaisista 40 % nostettiin Lapista ja niistä sivukiveä oli 70 % (lähes puolet koko Suomen sivukiven määrästä). Teollisessa kiertotaloudessa on merkittävät mahdollisuudet

Lapille sekä säästää luonnonvaroja että lisätä alueen elinvoimaa. Kiertotalouden omaksuminen yritysten liiketoiminnan pohjaksi edellyttää vahvaa panostusta T&K -toimintaan ja erityisesti PK-sektoria palvelevaan innovaatioympäristöön.

Suomen lakisääteisistä suojelualueista 67 % sijaitsee Lapissa ja kaikista suojelluista metsistä 64 % on Lapissa. Lapissa on siis suhteellisen paljon suojelualueita, joihin sisältyy vanhoja metsiä ja lisäksi suurin osa Suomen luontoarvojen suojelua tukevista metsistä. Myös luonnontilaista suoluontoa on kokonaisuutena Lapissa paljon. Yksityismetsien suojelun METSO-ohjelman tavoitteet on Pohjois-Suomessa lähes saavutettu. Puuston hiilinielu on ja säilyy Lapissa vahvana.

Luonnonvarojen kestävä käytön, kiertotalouden ja luontokadon pysäyttämisen toimenpiteet tulevat lisääntymään tulevina vuosina. Lappi on sitoutunut vihreän siirtymän edistämiseen. Maakunnan yhteistyöryhmä on perustanut vihreän siirtymän jaosto koordinoimaan työtä. Uusien hankkeiden avulla kannustetaan kuntia ja elinkeinoelämää päästövähennyksiin ja kiertotalouteen. Tuulivoimarakentamisen paine tulee pitkälti kohdistumaan Lappiin, mikä edistää energiamurrosta. Luontokadon pysäyttämässä toimenpiteitä ovat mm. kestävät metsänhoitokäytännöt, vapaaehtoinen suojelu ja ekologinen kompensaatio.

Merkittävänä haasteita Lapin päästövähennyksille ovat mm. liikennesektorin vihreän siirtymän toteuttaminen oikeudenmukaisesti ja kilpailukykyä vaarantamatta sekä korvaavien energialähteiden löytäminen turpeelle, mikäli puun käyttöä rajoitetaan. Lisäksi kuntien kestävyystoimia haastaa heikko kuntatalous ja osaajien puute.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, vuoden päähän ennallaan

2.3 Kestävä yhdyskuntakehitys ja toimivat yhteydet

Lapin kestävä aluerakenteen muodostavat erilaiset keskuskeskukset. Kemi-Tornion alue on teollisuuden, älykkään logistiikan ja kansainvälisen rajakaupan keskittymä. Rovaniemi kehittyy maakunnan suurimpana matkailukohteena, myös kaupan ja koulutuksen keskuksena. Aluekeskuksina kasvaa odotetaan Kittilään, Sodankylään, Kemijärvelle ja Ivaloon.

Pandemian shokkivaiheen jälkeen Pohjois-Suomessa näkyi kaupungistuneiden suomalaisten kiinnostus kausiasumiseen ja monipaikkaiseen työhön. Ilmiö näkyy erityisen selvästi matkailu-/maaseutukeskittymissä uusina kakkosasuntoina eli ns. lomamökkeinä ja niiden rakentamisena. Monipaikkaisuus ja osavuotinen asuminen haastaa rakenteita ja kannustaa hakemaan ratkaisuja kaksoiskuntalaisuuteen. Monipaikkaisuudesta ja sen tuomista uudenaikaisista mahdollisuuksista on käynnistynyt useita kehittämishankkeita ja tutkimuksia.

Digitalisaation myötä monipaikkaisuus ja kausiluonteisuus voimistuvat jatkossakin. Kausiluonteisesti kasvavat alueet voidaan nähdä kaupungistumisen yhtenä ilmiönä. Kasvun voimistumisella voi olla laajoja vaikutuksia alue- ja yhdyskuntarakenteeseen sekä liikennejärjestelmään. Osa liikenteestä siirtyy tietoverkkoon, mikä vähentää ruuhkahuippuja. Vapaa-ajan liikkuminen kasvaa.

Kemi-Tornio alue tulee kehittymään Barentsin alueen logistisena keskuksena mittavien satama- ja maalogistiikkaan liittyvien investointien ansiosta. Metsä Fibren rakenteilla oleva biotuotetehdas lisää alueen elinvoimaa ja liikenteen kuljetusvirtoja. Perämeren satamista aukeaa yhteys eurooppalaiseen merten moottoriteiden verkostoon ja Tornion kautta kulkee Suomen ainoa rautatieliikenteen maayhteys Ruotsiin ja edelleen Eurooppaan. Rautatieyhteyksiä on tavoitteena lyhyellä aikavälillä sähköistämällä Laurila–Tornio–Haaparanta -rata sekä lisäksi Tornio–Kolari-välinen ratayhteys. Kemijärvi–Salla -radan palauttaminen liikennöintiin on myös lähivuosien tavoite. Päärata sekä valtatie 4 ja 29 ovat Tornioon asti osa TEN-T-ydinverkkokäytävää, lisäksi TEN-T-verkkoon kuuluvat Lapin lentoasemat sekä Kemian satama.

Lentoasemat matkaketjuineen muodostavat Lapin nopean ja kansainvälisen saavutettavuuden rungon. Lentoliikenteen turvaaminen Lapin kaikilta kentiltä sekä lentorahdin mahdollisuuksien selvittäminen ovat tärkeitä näkökulmia. Kansainvälinen lentoliikenne on pitkään ollut pysähdyksissä pandemian vuoksi, joten lentoliikenneyhteyksien jälleenrakentaminen on talouden elpymisen kannalta keskeistä.

Lapin matkailukeskukset Levi, Meri-Lappi, Pyhä-Luosto, Rovaniemi, Saariselkä ja Ylläs kasvavat edelleen. Matkailualueiden saavutettavuus tukeutuu lentoasemiin ja rautateiden henkilöliikenteen pääteasemiin, sekä henkilö- ja linja-autoautoliikenteen tarvitsemiin laadukkaisiin tieyhteyksiin. Toiminnassa olevat kaivokset ja eri

suunnitteluasteilla olevat kaivokset, kuten Sokli ja Suhanko kasvattavat liikennemääriä nykyisestä. Pääväyläverkkoon kuuluvat valtatie 4 ja 21 ovat keskeisiä kansainvälisiä liikennekäytäviä, joiden kunnosta tulee pitää huolta saavutettavuuden turvaamiseksi. Tulevaisuudessa on tärkeää kehittää myös poikittaisia tieyhteyksiä, kuten kantatiet 80, 81 ja 82 sekä maantie 955. Tieverkon kunnan rapistumiseen liittyy vakavia riskejä. Mikäli kunnossapitoon ei varata lähivuosina riittävästi resursseja, alempi tieverkko ja siltojen kunto eivät enää vastaa elinkeinoelämän tarpeita.

Lapissa tieliikenteen suurin päästölähde on henkilöautoliikenne (noin 46 %) ja toiseksi suurin kuorma-autoliikenne (noin 32 %). Lapissa autokanta on keskimääräistä vanhempaa. Kävelyn ja pyöräilyn osuuden odotetaan kasvavan kaupunkiseuduilla, alue- ja matkailukeskuksissa. Myös joukkoliikennettä ja muuta julkista liikennettä kehitetään, mutta markkinaehtoisesti toimivaa julkista liikennettä ei ole aina mahdollista saada. Matkailijat tuovat normaalien liikennevirtojen lisäksi alueellisen kasvun sesonkiaikoina. Henkilöauto on monin paikoin Lapissa ainoa varteenotettava liikkumismuoto pitkien etäisyyksien vuoksi.

Tietoliikenneyhteydet eivät ole Lapissa vielä tulevaisuuden ratkaisujen edellyttämällä tasolla ja kuntien välillä esiintyy voimakasta vaihtelua. 4G-verkko ulottuu suurimpaan osaan tieverkosta. Suuren kapasiteetin 5G-verkot rakennetaan markkinaehtoisesti alkuvaiheessa ensisijaisesti alueille, joissa potentiaalinen käyttäjämäärä on suuri. Vaikka rakentaminen on edennyt, on valokuidun saatavuus edelleen puutteellinen. Paras valokuituverkkojen tarjonta on Keski- ja Etelä-Lapissa, heikoin Itä-Lapissa. Pitkien välimatkojen ja harvan asutuksen vuoksi laajakaistarakentaminen Lapissa edellyttää julkista tukea. Uusi kansallinen tukilainsäädäntö ei ole kunnille myönteinen, koska suurin osa Lapin kunnista on määritelty kalleimpaan maksuluokkaan, mikä tekee hankkeista usealle kunnalle liian kalliita. Uhkana on, että kunnat jäävät ilman laajakaistahankkeita tulevina vuosina.

Mobiiliverkon laajakaista- ja puhelinyhteyksien tarjonnan kehittäminen vaatii tukiasemien lukumäärän selkeää kasvattamista, jota tulee vauhdittaa esimerkiksi kasvattamalla yleispalveluvelvoitetta. Nykyisellään yleispalveluvelvoitteen nopeusvaade on täysin riittämätön eikä huomioi lisääntyvää kakkosasumista lainkaan.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, vuoden päähän huonompi

2.4 Uudistuva elinkeinoelämä ja TKI-toiminnan vahdittaminen

Lapin elinkeinoelämä ja aluetalous ovat voimakkaasti muuttuvassa tilanteessa. Koronapandemian vaikutukset, äkilliset rakennemuutokset sekä vihreän ja digitaalisuuden kaksoisiirtymä haastavat yrityksiä uudistumaan. Yleinen suhdannenäkymä on Lapissa jonkin verran heikompi kuin koko maassa. Teollisuuden suhdannekehitys jatkuu kuitenkin vahvana ja palvelusektorilla toipuminen koronan aiheuttamasta suhdannelaskusta on toimialoista nopeinta. Yritykset ovat pystyneet tekemään rahoitusjärjestelyjä, joten pelätty konkurssiaalto ei ole toteutunut. Kansainvälisen matkailun varaustilanne talveen näyttää lupaavalta, mutta matkustusrajoitukset aiheuttavat epävarmuutta.

Lapin suurteollisuuden äkillisen, negatiivisen rakennemuutoksen käynnistivät kansainvälinen teräsyhtiö Outokummun irtisanomisilmoitukset, jota seurasi pian ilmoitus Stora Enson tehtaan alasajosta Kemmin Veitsiluodossa. Outokummun terästehtaan toiminta on kuitenkin kääntynyt positiiviseksi EU:n tullipolitiikan, raaka-aineiden hyvän kysynnän ja kohonneiden hintojen myötä. Veitsiluodon teollisuusalueelle etsitään uutta toimintaa laajassa yhteistyössä.

Samaan aikaan on käynnissä positiivinen rakennemuutos, joka sekin aiheuttaa suuria haasteita esimerkiksi työvoiman saatavuuden näkökulmasta. Kemiin rakennetaan Metsä Groupin biotuotetehdasta, joka on Suomen metsäteollisuushistorian suurin investointi kotimaahan, arvoltaan 1,6 miljardia euroa. Valmistuessaan biotuotetehdas lisää Suomen vuotuista vientiä noin puolella miljardilla eurolla ja vuotuinen positiivinen tulovaikutus Suomeen puuraaka-aineen arvon ja suomalaisen työn oston kautta on noin puoli miljardia euroa. Uusi tehdas työllistää valmistuttuaan yhteensä noin 2 500 henkilöä ja rakennusvaiheessa noin 10 000 henkilötyövuotta.

Myös kaivosteollisuudessa odotukset ovat myönteisiä. Kaikilla metallikaivoksilla on ollut käynnissä mittavia investointeja ja lisäksi Lapissa on valmistelussa useita kaivoshankkeita, jotka luovat myönteisiä odotuksia toimialalle. Mineraaliklusteri ja kaivostoiminta muodostavat tärkeän kivijalan Lapin tulevaisuuden myönteiselle kehittämiselle yhdessä metsäteollisuuden suurhankkeiden kanssa.

Lapin BKT/asukas oli 38 994 € vuonna 2018. BKT/asukas on kasvanut erittäin vahvasti viimeisen kymmenen vuotta. Kasvua on ollut kaikissa seutukunnissa, mutta vahvinta Pohjois- ja Tunturi-Lapin seutukunnissa. T&K-menot Lapissa olivat 352 €/asukas vuonna 2019 eli vain noin 1 % suhteessa BKT:een. T&K menoista yli puolet muodostuu korkeakoulusektorin menoista ja yrityssektorin osuus on noin kolmannes. T&K-menojen määrä selittyy osittain sillä, että suurin osa Lapin yrityksistä on PK- ja mikroyrityksiä.

Selvitysten mukaan (SITRA, PK-barometri) Lapissa yritysten ja oppilaitosten yhteistyö T&K toiminnassa on liian vähäistä. Tämä tunnistettiin myös Lapin älykkään erikoistumisen ohjelman toteutuksen arvioinnissa syksyllä 2021. Yhteistyön vähäisyys ei ole pelkästään lappilainen ilmiö. Kansallisesti tavoitellaan T&K -menojen kasvattamista neljään prosenttiin BKT:stä eli rahoituksen kaksinkertaistamista vuoteen 2030 mennessä, joten on tärkeä saada pohjoisimman Suomen PK-yritykset kehitykseen mukaan.

Lapissa halutaan panostaa TKI-toiminnan tehostamiseen lisäämällä elinkeinoelämän sekä tutkimus- ja koulutuslaitosten välistä yhteistyötä. Rakenteilla on Arktinen osaamiskeskittymä, jonka tavoitteena on vastata entistä paremmin elinkeinoelämän tarpeisiin, parantaa Lapin kansainvälistä kilpailukykyä ja luoda edellytyksiä innovaatioiden syntymiselle. Arktisen osaamiskeskittymän tiekartta kirkastaa toimijoiden rooleja ja työnjakoa, kartoittaa Lapissa toteutettavan TKI-toiminnan konkreettisia investointi- ja kehittämistarpeita sekä määrittelee toimenpiteet niiden toteuttamiseksi. Tiekartan kokonaisuuksia ovat ekosysteemit ja uuden liiketoiminnan tukeminen, olosuhteisiin pohjautuva innovaatiokyky sekä verkostoitunut ja houkutteleva alue.

Tulevaisuudessa on tärkeää, että kaikki PK-yritykset uudistuvat, sillä digivihreä -kaksoisiirtymä haastaa kaikkia yrityksiä ja esim. kiertotalouden omaksuminen yritysten liiketoiminnan pohjaksi edellyttää vahvaa panostusta T&K -toimintaan ja erityisesti PK-sektoria palvelemaan innovaatioympäristöön. Näitä edellytyksiä tarjoavat esim. toisen asteen oppilaitokset ja klusteripohjaiset kehittämissympäristöt.

Lapin elinkeinotoiminta on osa kansainvälistä liiketoimintaa ja arvoketjua. Yritykset tuottavat palveluita, jalosteita, raaka-aineita ja komponentteja kansainvälisille markkinoille. Tulevaisuuden uhkana globaalissa teollisuudessa ja logistiikassa on raaka-aineiden saatavuus, työvoimapula, energia ja rahtikulujen kasvu. Globaalit kysyntä- ja tarjontatekijät heijastuvat myös suomalaiseen teollisuuteen ja sen eri arvoketjuihin.

Lapin yhtenä vahvuutena ja strategisena kehittämisalueena on kiertotalous. Kemi-Tornio alueen teollisen kiertotalouden osaaminen ja verkostot ulottuvat kansainväliselle huipputasolla ja hankkeet kehittävät vahvasti uusia kiertotalouden ratkaisuja. Lapissa tulevaisuuden hiilineutraalin kiertotalousyhteiskunnan kehittäminen on täydessä käynnissä.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän parempi

2.5 Osaaminen ja sivistys aluekehityksen voimavarana

Koronapandemia katkaisi keväällä 2020 Lapin useita vuosia jatkuneen myönteisen työllisyyskehityksen, ja vasta nyt työllisyys on toipumassa koronapandemiaa edeltävään tilanteeseen. Tämän vuoden kolmannella neljänneksellä työllisten määrä oli vielä alempi, mutta työllisyysaste jo korkeampi kuin vuonna 2019 ja lähellä koko maan työllisyysastetta. Henkilöstömäärän palautuminen on ollut hitainta palveluissa. Suhdannenäkymien paranemisen myötä pk-yritysten arviot henkilöstömäärän kehityksestä ovat parantuneet ja ovat positiivisimmat teollisuudessa ja varovaisimmat kaupan alalla.

Työttömyys ja erityisesti lomautusten määrä kääntyivät koronapandemian rajoitustoimien myötä maaliskuussa 2020 ennennäkemättömän jyrkkään kasvuun Lapissa ja erityisesti matkailupaikkakunnilla. Myös työttömien määrä on palautumassa kohti tilannetta ennen koronapandemiaa, joskin alueellisia eroja on. Esimerkiksi Kemi-Tornion ja Torniolaakson seutukunnissa ja yhdeksässä Lapin kunnassa työttömiä oli jo lokakuussa vähemmän, mutta Rovaniemellä edelleen 440 enemmän kuin kaksi vuotta aiemmin. Positiivista on, että koronapandemian myötä voimistunut pitkäaikaistyöttömyyden kasvu on taittunut. Työllisyyden kuntakokeilun (Rovaniemi, Kemijärvi, Sodankylä ja Tornio), vaikutusten odotetaan näkyvän vahvemmin tulevassa työttömyyskehityksessä. Pohjoismaisen työvoimamallin vaikutukset työttömyyteen näkyvät vasta vähitellen toimintamallin toteutuksen päästyä käyntiin.

Työvoiman kysyntä on ollut tänä vuonna ennätysellisen vilkasta. Työpaikkoja on ilmoitettu avoimeksi TE-palveluihin jo tähän mennessä enemmän kuin aiempina vuosina koko vuoden aikana. Kysynnässä näkyvät vahvimmin rakentamisen sekä palvelu- ja hoiva-alan työvoimatarpeet. Rakentamisen työvoimatarvetta on lisännyt erityisesti

Metsä Fibren Kemin biotuotetehdaskanke. Palvelualalla työvoiman kysyntä on lisääntynyt ja myös matkailutyövoiman kysyntä on elpynyt. Myös Pohjois-Ruotsi ja -Norja osana lappilaisten työmarkkina-aluetta houkuttelevat työvoimatarpeineen lappilaisia osaajia.

Teollisuuden työpaikat ovat muutoksessa. Outokummun teräsyhtiön työpaikkamenetyksistä yli 230 kohdistui Lappiin. Stora Enson tehtaan sulkeutumisen myötä häviää 550 työpaikkaa, ja kokonaisvaikutus työllisyyteen on yli kaksinkertainen. Tehdasalueelle haettavan uudenlaisen yritystoiminnan tavoitteena on tuhat uutta työpaikkaa. Kemin biotuotetehtaan rakennustyömaa työllistää vilkkaimmillaan noin 2 000–3 000 henkilöä. Suorassa arvoketjussaan uusi biotuotetehdas työllistää valmistuttuaan 1 500 henkilöä enemmän kuin nykyinen sellutehdas. Puunhankinta tuo metsänhoitoon, puun korjuuseen ja kuljetukseen yli tuhat uutta työpaikkaa painottuen Lapin, Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakuntiin. Metsäyhtiö panostaa kuljettajakoulutuksen lisäämiseen ja tukee sopimusyrittäjiään rekrytoinneissa. Lapin TE-palvelujen projektitiimi tukee Kemin biotuotetehdashankkeen osaavan työvoiman saatavuutta.

Osaavan työvoiman saatavuus on ollut vuosia keskeinen Lapin haaste, eikä sen arvioida työvoimatarpeiden kasvaessa helpottuvan lähiaikoina. Viimeisimpien tietojen mukaan rekrytointiongelmia kokeneiden toimipaikkojen osuus on Lapissa maan korkein. Työvoiman saatavuushaasteet kohdistuvat yhä useammille aloille ja useampiin ammatteihin yrityksissä ja julkisella sektorilla. Matkailussa työvoimahaasteita on lisännyt se, että alalla työskennelleitä on siirtynyt muille aloille tai koulutukseen. Kuntasektorilla erityisesti sote- ja opetusala on vaikeuksia rekrytoida henkilöstöä ja työvoiman saatavuushaasteet lisääntyvät, kun työntekijöitä jää lähivuosina eläkkeelle kiihtyvään tahtiin. Lapissa on varauduttu suurten teollisuushankkeiden työvoimatarpeisiin toteuttamalla jo hankkeiden suunnitteluvaiheesta lähtien tiivistä yritysten, aluekehittäjien, oppilaitosten ja elinkeino-yhtiöiden suurhanketoimintamallia. Esimerkiksi metsäteollisuusinvestointien tarpeita on huomioitu ennakoivasti koulutustarjonnassa. Työvoiman saatavuudessa on osaamisen lisäksi kyse myös asuinpaikkakunnan palvelutarjonnasta ja imagosta sekä työnantajakuvasta ja työelämän kehittämistarpeista. Lapille etätö ja uudenlaiset työjärjestelyt ovat mahdollisuus kilpailun kiristyessä osaavasta työvoimasta. Koulutus- ja työperäisen maahanmuuton edistäminen nousee yhä keskeisemmäksi osaksi osaavan työvoiman tarpeisiin vastaamista. Lappi tavoittelee pilotti/kokeilualueeksi työ- ja koulutusperäisen maahanmuuton edistämisen osalta.

Perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus on Lapissa korkeampi kuin koko maassa keskimäärin, mutta korkeasteen tutkinnon osuus on positiivisesta kehityksestä huolimatta edelleen alempi kuin koko maassa. Alueen sisäiset koulutustasoterot ovat myös huomattavia, heijastaen osin elinkeinorakenteen alueellisia eroja. Osaaminen on keskeinen aluekehittämisen ja elinvoiman voimavara, joten alueen koulutustarjonnan merkitys on tärkeä. Monimuoto- ja etäopiskelumahdollisuudet tukevat laajassa Lapin maakunnassa koulutuksen saatavuutta. Osaamisen kehittämisessä korostuu yhä enemmän jatkuva oppiminen ja sen mahdollistaminen työssä oleville. Haasteena ja tavoitteena on muualta Lappiin opiskelemaan tulevien, ml. kansainväliset opiskelijat, kiinnittäminen Lapin työmarkkinoille. Toisaalta tarvitaan myös toimia, miten muualla opiskelleita saadaan aiempaa enemmän hakeutumaan töihin Lappiin.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

2.6 Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen sekä eriarvoistumisen ehkäisy

Lapissa kuntien väliset hyvinvointi- ja terveyserot ovat melko suuria. Osallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta Lapin pitkät välimatkat ja heikot kulkuyhteydet aiheuttavat haasteita. Mikäli käytössä ei ole omaa autoa tai liikkuminen on muutoin hankalaa, sosiaalisten kontaktien ylläpito, harrastukset tai vaikuttamismahdollisuudet hankaloituvat. Etäyhteyksillä pidettävä yhteydenpito ei välttämättä poista yksinäisyyden kokemusta etenkin, jos ei ole tarvittavia välineitä ja osaamista etäyhteyksien toteuttamiseen. Erityisen vahvasti nämä ongelmat vaikuttavat nuoriin. Nuorten määrän väheneminen kunnissa tuo haasteita etsivän nuorisotyön ja työapajatoiminnan järjestämiseen.

Järjestötoiminnalla voidaan tarjota aktiivisuutta ja hyvinvointia lisäävää harrastus- ja vapaaehtoistoimintaa, sekä lisäksi tarjota kuntoutuksen palveluita ja myös palkkatyötä. Mikäli järjestötoimintaan osallistuminen vähenee nykyisestään, tulee se nostamaan kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluiden tuottamisen painetta. Järjestöt ovat tärkeä toimija matalan kynnyksen hyvinvoinnin ja terveyden edistäjinä. Järjestötoimintaan tulisi saada taloudellisia kannustimia, jolloin järjestöt voisivat suunnata voimavaroja taloudellisen kamppailun sijasta uusien toimijoiden houkutteluun.

Nuorten mielenterveyspalveluiden tarve on lisääntynyt. Tämä näkyy mm. psykiatrisen laitoshoidon käytön lisääntymisenä ja avohoidon jonoina. Tarvitaan uusia keinoja, joilla avohuollon palveluja voidaan lisätä ja tarjota monialaisen yhteistyön kautta. Mikäli palvelun tarpeen kasvuun ei kyetä vastamaan nopeasti, se näkyy nuorten opiskelujen viivästymisenä, työkyvyttömyyden tai osatyökykyisyyden lisääntymisenä ja lisää polarisoitumista huonosti ja hyvin pärjääviin.

Hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseksi tarvitaan yhteiskehittämistä ja yhteisten rakenteita luomista hyvinvointialueen, kuntien, yritysten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, jotta voidaan varmistaa toimenpiteiden vaikuttavuus. Kuntalaisten tarpeiden kuuleminen palveluiden suunnittelussa sekä hyvinvoinnin-terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteiden määrittelyssä vaatii merkittävää panostamista ja uusia avauksia.

Perusterveydenhuollon haasteet (työvoima- ja vuodepaikkapula) on johtanut siihen, että erikoissairaanhoidossa hoitajaksot pidentyvät jatkohoitopaikan puuttumisen vuoksi. Kustannukset ovat nousseet ja erikoissairaanhoidon saatavuus on heikentynyt. Terveystieteiden kuormitus vaikuttaa myös työttömien työkyvyn arviointiin, palveluiden saatavuuteen ja selvitysten pitkittymiseen. Parhaimmillaan SOTE-keskukset vahvistavat toimijoiden osaamista esim. varhaisessa tunnistamisessa ja tarpeen mukaisesti palveluihin ohjaamisessa.

Lapin kunnat eriytyvät kuntatalouden kehityksessä. Vuodet 2020-2021 ovat kuntataloudeltaan poikkeuksellisia. Vuosi 2022 on viimeinen vertailukelpoinen vuosi, jonka jälkeen hyvinvointipalvelut siirtyvät pois kunnilta. Viime vuosina negatiivisia tuloksia ovat tehneet jopa kaksi kolmesta kunnista ja merkille pantavaa on, että kaikkien Lapin kaupunkien tulokset ovat painuneet negatiivisiksi. Myös negatiivisen vuosikatteen kuntien määrä on lisääntynyt. Harkinnanvaraista valtionosuutta ovatkin hakeneet useat lappilaiset kunnat, v. 2020 kymmenen ja tänä vuonna viisi kuntaa. Vuoden 2021 tilinpäätösennusteissa yli puolet (12) kunnista arvioi negatiivista tulosta, näissä mukana kolme neljästä kaupungista. Lapin kunnista Kolari nosti tuloveroprosenttia ja Pelkosenniemi laski vuodelle 2022. Keskimääräinen tuloveroprosentti on 21,18 eli reilun yhden prosenttiyksikön enemmän kuin maassa keskimäärin.

Työllisyyspalveluissa TE-2024 rakenneuudistus tulee olemaan suuri ponnistus, jossa TE-palvelut siirtyvät kuntien tai yhteistoiminta-alueiden vastuulle. Erilaisten organisaatiokulttuurien yhdistyminen vaatii vahvaa muutosjohtamista. Tähän siirtymään tulisi kuntien saada tukea esim. kehittämishankkeilla, kuten SOTE-uudistuksessa.

Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden näkökulmasta tulee kiinnittää huomiota myös peruspalvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen eri puolella Lappia. Digitaalisten palvelujen kehittäminen on tarpeen ja niiden avulla pystytään vähentämään kustannuksia, mutta ne eivät täysin korvaa henkilökohtaisia kontakteja. Digitaalisten palvelujen kehittämisen osalta on myös huomioitava Lapin puutteelliset laajakaistayhteydet. Ilman kattavaa laajakaistainfraa, ei digitaalisia palveluita voida tarjota tasavertaisesti kaikille Lapin asukkaille. Palvelujen kehittämisessä on huomioitava myös rajat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet, sekä esimerkiksi saamenkielisten palvelujen saatavuus.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan huonompi, vuoden päähän ennallaan